

GYAKORLATI PEDAGÓGIA

1940.

NEVELÉSÜGYI FÜZETEK

november

Faluszeretetre-nevelés.

Az utóbbi esztendőök folyamán a magyar falu újból a közérdeklődés homlokterébe került s nem mult el hónap vagy hét, hogy egy-egy új szociográfiai munka nem látott volna napvilágot. Sebek, mulasztások, hiányok, bajok kerültek a felszínre és az érdeklődők, a nép és nemzet sorsáért aggódó magyarok előtt kirajzolódott e munkák és felrázó írások nyomán falusi népességünk erkölcsi, vallási, szellemi, gazdasági és kulturális élettartalma. Sokan megállapították, hogy a mostani magyar falu szörnyű Exodus előtt áll, forrong, vajudik és életformája, szerkezete inog, recseg, ropog s az átalakulás képét mutatja. Kultúrája, hagyománytartalma, közösségi normarendszere és szelleme az erős európai civilizálódás áramából nem tudva kiemelkedni és elszigetelődni, átalakul és olyan irányt és tartalmat vesz fel, melynek tulajdonságjegyei nagyon messze esnek eddigi életformájától, kultúrájától és gyökeréig magyar lélekétől. Ennek az átalakulási folyamatnak minél előbb gátat kell vetni és azoknak, akik a nép jövőjét és sorsát építik, minden eszközzel és módszerrel arra kell törekedni, hogy az átalakulás ne csapjon ki a természetes evolúció medréből. A fölvetett problémának szociológiai, gazdasági, erkölcsi, szociális háttere van, aminek felvázolására, tekintettel arra, hogy az nem tartozik ránk, nem vállalkozunk, ellenben hozzám tartozik annak a problémának tisztázása és összegezése, hogy milyen módon és mely tantárgyak keretein belül lehet olyan erkölcsi-lelki tartalmat elhelyezni a gyermekek lelkében, amely megállítja, vagy visszafejleszti a bomlást és új utat szab a fejlődésnek. Nagynagy kérdés számunkra: hogyan lehet konzerválni az évszázados népkultúrát, hagyományt, és közösségi mentalitást, egy szóval mindazokat a dolgokat, melyek a differenciálatlan falut kifejezték és magyarságukban, magatartásukban olyan szépen és olyan hosszú időn át megőrizték. Hogyan lehetne a jövőbeli fejlődés alapjává és kiindulópontjává tenni mindazokat az értékeket, amelyek magyarságunk, egész társadalmunk mélyebb, gyökeresebb, magyarabb átformálódását eredményeznék?...

Tehet-e ezen a téren valamit az iskola? Van-e mód és lehetőség számára? S ha van, hogyan valósítja meg azt? Melyik tantárgy nyújt legtöbb módot és teret e munka számára?

Nagyon okosan és nagyon helyesen teszi a *Tanterv*, hogy a falu életének, multjának és jelenének tárgyalására annyi órát szán a beszéd- és értelemgyakorlat keretein belül. Pillanatig sem lehet kételkedni azon, hogy helyes-e ez, mert hiszen aki látja, figyeli a XX. század forrongó és átalakuló faluját, arra a megállapításra jut, hogy a falu életének, belső összefüggéseinek, gazdasági helyzetének, kultúrájának, szokásainak, hagyományainak, dalainak és játékainak ismertetése és lélekbéontése a legsürgősebb feladat és egyúttal a legmagyarabb kötelesség is ma a pedagógusok számára. Tudatosítani kell, hogy a népelet és népkultúra kifejezési formái és eredményei nem megvetendő dolgok, hanem olyan tények és bizonyítékok európai szerepünk és életrevalóságunk mellett, melyekre minden nagy nemzet egyaránt büszke volna. Idegen és haszontalan kultúrjavak elhomályosítják *igazi énünket*: a magyar szellemet és lelkiséget. A falu tárgyi és szellemi szempontból való vizsgálata és megismerése s az erre alapozott tanítói-nevelői munka a *Tanterv* által megszabott kereteken túl végezheti el azt a munkamaximumot, melyre a mostani nehéz időkben roppant szükség van. Senki sem mondhatja, hogy a falu életét, szerkezetét, összefüggéseit, tartalmát nem lehet bevinni az iskolába és az iskola sem képes ezen a téren semmit se tenni. Hozzáértés és akarat, szeretet és izzó magyar öntudat, elmélyedés és igazi faluszeretet kell csupán és rengeteget használhatunk a magyar nemzetnevelés szent ügyének, de ugyanakkor nemzeti kultúránknak és szellemünknek is. Csak sorra kell szedni, vizsgálni a falu értékeit és összetevőit, megnyilatkozási formáit és azokat a sajátságokat, melyek az ezeréves magyar lelket minden idegen hatással szemben oly ellenállóvá és bevehetetlenné tették. Legtöbb módot a *beszéd- és értelemgyakorlat* nyújtja, kétségtelen azonban, hogy a természetrajz, földrajz, történelem, egészségtan, rajz, vallástan, testnevelés is sok esetben megengedi, hogy összekapcsoljuk a belőlük ömlő ismereteket a falu és nép adottságaival. Az I. osztályban a gyermekek megismerik szűkebb környezetüket, a családot, s annak szokásait, életrendjét, a II. osztályban már bővül a szemléletkör s fejrészoldódik előttünk a falu változatos multja, a falu környezete és határa, állat- és növényvilága, a III. osztályban megvilágítást kap előttünk a nép életmódja, szokásai, dalai, játécai, hagyományai, művészete, kultúrája, táplálkozása, lakása s a IV. osztályos anyag is tovább bővíti az előbbi ismeretmennyiséget. Már most az a kérdés: mi lehet a *beszéd- és értelemgyakorlat keretén belül felhasználható anyag*? Feleletem: nagyon sok! A *Tanterv* sorra veszi ezeket és szépen leírja, mit kell az egyes osztályokban a beszéd- és értelemgyakorlati órá-

kon a nép életéből a falura vonatkozólag megbeszélni és elmélyíteni. Mondani se nagyon kell azonban, hogy az idevonatkozó anyag nem kaptafa és nem tabu, amitől nem lehet eltérni, mert hiszen ahány falu, annyi lehetőség és munkafeladat. Hogy mit és hogyan lehet az iskola tantermében beszélgetés tárgyává tenni a falu életéből, azt úgy állapíthatja meg a tanító, ha előbb megismeri a falu tárgyi és szellemi világát és elmélyed etnográfiaja tanulmányozásában, megismeri a nép kultúráját, szokásait, hagyományrendszerét s összegyűjti a pusztulásra ítélt népi kultúrkincseket és népművészeti alkotásokat s valóságos kis múzeumot rendez be a gyermekek bevonásával és sokszor rámutat arra, hogy ezek a kincsek méltók a megbecsülésre, összegyűjtésre és arra, hogy ezek kincsek, szeressük és ápoljuk őket, mert ezekben villan meg a falu lelke és szelleme, kiapadhatatlan kultúrterékenysége és nemzeti mivoltunk ropant életakarata.

És most vizsgáljuk meg, hogy a beszéd- és értelemgyakorlat területén mit illeszthetünk bele a tantervi anyagba?

Legtöbb helyen egész sereg *játék* él még most is, különösen ott, ahol az európai civilizációs hatás még nem kezdte meg bontó, romboló munkáját. Különösen az alsóbb osztályokban nagyon alkalmasak ezek az öntudat ápolására és kifejlesztésére. De nemcsak beszélgetések alkalmával kerülhetnek a játékok felszínre, hanem a testnevelési órákon is. Ha csak lehet, szakítsunk néhány percnyi időt ezek eljátszására. A *népdalok, balladák, mesék, mondák és legendák* a legalkalmasabb és leghálásabb anyagot nyújtják. Az *énektórán* ne csak műdalt tanítsunk, hanem igazi vérbeli népdalokat is, különösen — ha van — helyi népdalokat, mert általuk alakul, mélyül és termékenyül a falulélek. Kár az idegen, más vidékről származó vagy pedig műdalt tanítani ott, ahol a néplélek csodálatosan szép és eredeti dalokat termelt ki magából. Eppen az a fontos, hogy ezeket ápoljuk, konzerváljuk és megmentjük az elpusztulás veszélyétől. S erre bő alkalmat és teret nyújt a beszéd- és értelemgyakorlat s ezen kívül az énektanítás is. Ugyancsak ilyen fontossággal bír a helyi *mesék és mondák* beállítása a tantervi keretbe. Ha valamelyik falunak gazdag és pompás mese- és mondakincse van, halálos vétek ott Grimm-, Hoffmann-, Andersen-meséket a gyermekek fejébe tönni és olyan legendákat elmondani, amelyek idegenek a gyermek lelkének. A falu hagyományvilága bőséges tárháza a szebbnél-szebb meséknek és mondáknak, igaz legtöbbjüket az elpusztulás veszélye fenyegeti és leginkább homály fedi már őket és ott élnek elsüllyedve a néplélek mélyén, senki sem gondol arra, hogy milyen értékes kincs megy veszendőbe bennük. A tanítás színe, ereje, lendülete nagyon sokat gyarapodik a helyi eredetű mesék, mondák feldolgozásával, a meseélmény mélyíti a faluszeretetet és a falu megbecsülését.

Nagy érdeklődésre és figyelemre tart számot pl. a népszokások *tárgyalása*. Legtöbb magyar falu kiapadhatatlan gazdag szokásokban s nincs a naptárnak olyan hónapja vagy ünnepe, amelyhez a színes, eleven népi fantázia egy-egy szép, lélekgyönyörködtető szokást nem ragasztott volna: a szokásokat, játékokat nem írtani kell, hanem ápolni; kivételt képeznek természetesen azok az *eljárások* és *babonák*, melyek elavultak és rosszak s a népet a korszerű művelődés útjairól le akarják téríteni. Rengeteg jó szokás van, de a jó szokások mellett nagy számmal megtaláljuk a rossz szokásokat is, a feladat tehát az legyen, hogy a jókat konzerváljuk, mélyítsük és tudatosítsuk, a rosszakat pedig kellő megvilágítás után kivesszük. Ha egy-egy ilyen népszokás megfigyelésére alkalom kínálkozik, adjunk a gyerekeknek megfigyelési szempontokat és számoltassuk be őket, mit láttak és hallottak s mi tetszett nekik legjobban a népszokásból s ha lehetséges, dramatizáltassuk is el azt az iskolában. Egész természetes és helyénvaló az, ha a népművészet terén gazdag helyeken különösen a rajz keretén belül dolgozzuk fel a díszítő elemeket és bájos motivumokat. Nagy-nagy feladat: ránevelni a gyerekeket arra, hogy ők maguk is alkossanak és emeljék azt a kultúrát, mely a nép sajátja. Hogyan lehetséges ez? Ugy, ha megismertetjük a gyermekekkel népünk kultúrértékeit s rámutatunk arra, hogy ezekben a letűnt századok, korszakok szelleme és a falu alkotó ihlete, ösztönös és játékos művészi készsége és rátermettsége piheg, amire éppen olyan büszkéek lehetünk, mint arra, hogy annyi csapás és megpróbáltatás után mégis élünk és nem söpörhet el bennünket semmiféle történelmi orkán Középeurópából. A népművészet és népkultúra alkotásainak és csodálatra méltó megnyilatkozási formáinak vizsgálatánál erkölcsi elmélyítésként azt a tudatot kell belevésnie minden pedagógusnak a gyermekek lelkébe, hogy az a nemzet, melynek annyi szépsége és kultúrértéke van a legkisebb magyar faluban is, s amelynek kultúrállományát éppen a mély és eredeti népi alkotások teszik európai színvonalúvá, érdemes arra, hogy éljen és szerepet vigyen az európai népek fejlődéstörténetében.

Rá kell világítani aztán a *táj* és *falu* adottságaira és kapcsolataira, a termelés és élet kölcsönhatásaira s azokra az okokra és összefüggésekre, amelyek a falufejlődést vagy előre lendítették vagy megakasztották. Már a II. osztályban a falu multjának ismertetése közben sok-sok érdekes kérdésre lehet világosságot vetni; leszögezni kívánjuk azonban, hogy a falu multjának ismerete nem azt jelenti, hogy szépen el tudjuk fuvalázní az évszámokat és egyes eseményeket, megállás és szuszszanas nélkül, hanem azt, hogy ismerjük azokat az erőket és tényezőket, amelyek szerepet játszottak a faluhelyzet kialakulásánál és a történesek, változások létrejötténél.

Az életmód részletes és alapos tárgyalására és megismer-

tetésére, valamint az ennek keretében felmerülő kérdések, problémák megvilágítására, a táplálkozás és munka összefüggéseinek és viszonyának vizsgálatára is ki kell térni és rá kell világítani azokra a téves életmódbeli momentumokra és szokásokra, melyek a nép biológiai erejét csökkentik. A *táplálkozás* kérdéses a vitamindús ételneműek fogyasztására irányuló figyelemfelhívás: a modern gyakorlatiasságra nevelés egyik legfontosabb feladata és követelménye. Faluvizsgálatok során beigazolódott tapasztalati tény, hogy falusi népességünk sokszor a meglévő adottságokat sem tudja kellőképpen kiaknázni és életmódja tekintetében alig akar változni, noha sokszor ő maga is érzi és tudja, hogy a változás csak előnyére válhat. Fokozottabb mértékben kell rámutatni arra, hogy az emberi szervezet fenntartásához szükséges tápanyagok, vitaminok főképen a zöldségfélékből előállított főzelékekben rejtőznek s éppen ezért az iskolán keresztül népességünket ki kell ásni abból az atavisztikus tudatból, hogy a húsételek: a szalonna, kolbász stb. adják meg a szervezetnek az erőt s az utánpótlást. A helyzet az, hogy sok helyen lenézik a zöldségféléket, komolytalannak tartják és a mindennapos hús- és szalonnafogyasztásban álmodják meg maguknak a szinte elérhetetlennek tetsző életcsúcsot. A táplálkozás sok helyen egyoldalú és hiányos. Kétségtelen tény, hogy ennek gazdasági és szociális oka is van, ettől eltekintve azonban, az adott körülményeket és lehetőségeket figyelembe véve, lehetne változtatni a helyzeten. Szóba jöhet s megbeszélés tárgyát képezheti továbbá az *építkezés*, az építkezési stílusok szabadban való megfigyelése, esetleg lerajzolása, a régi és új építkezések összehasonlítása. A házzal, az otthonnal kapcsolatban, azt hiszem, minden gyermeknek vannak élményei és kedves emlékei, s így pillanatig sem lehet kételkedni afölött, hogy a gyermekek aktivitása és érdeklődése kiapad-e vagy nem az ilyen tartalmú és felépítettségű beszéd- és értelemgyakorlati órán.

Színes, eleven anyagot nyújt a *népvisélet* megbeszélése is. Különösen ott, ahol a nép valóban megőrizte eredeti, ősi kultúráját, adottságait és közösségi élettörvényeit, hálás és kedves tanítást lehet végezni a nép viseletéről. A népvisélet egyébként kitűnő koncentrációs anyagot is szolgáltat s nemcsak a beszélgetési órákon eshet róla szó, hanem a rajztanítás alkalmával is foglalkozhatunk vele. Díszes motívumaival megismerkedve s annak szépségeit felfedve és a gyermekeknek megmutatva mélyíthetjük a faluszeretet és a hagyományok iránti ragaszkodást. Ezzel kapcsolatban kerül tárgyalásra a *népművészet* kérdése is. Néhol olyan hatalmas anyag kínálkozik ezen a téren, hogy szinte lehetetlenség azt feldolgozni és minden ízében bemutatni, éppen ezért csak a legszükségesebbekre térünk ki s ha csak lehet, *szemléltessük* az eredeti és régi varrottasokat és szötteket és vessük jól a gyermekek lelkébe, hogy ezek

mind a falu alkotásai, amire büszkéek lehetünk. A III. és IV. osztályban kell kialakulni ennek az osztályvéleménynek: a hagyomány, népkultúra és népművészet nemzeti kincsünk: ápolása és megtartása nemzeti feladat és kötelesség. Hozzá ragaszkodni és tartalmát átélni, szeretni annyi, mint magyarnak lenni s a falut és hazát szeretni. Végeredményben tehát a falu életével, belső felépítésével kapcsolatos anyag, tekintettel falvaink sajátos életberendezésbeli és hagyományban gyökerező beállítottságára,„ aszerint változik, hogy hol vagyunk és milyenek az adottságok. Akadnak helyek, ahol bizony ezt a problémát nem lehet megoldani, mert az átalakulás, civilizálódás folyamata elsöpörte az ősi népi világ alkotásértékeit. Aki azonban igazi mély elhivatottsággal és szeretettel próbálta megrajzolni a gyermeki lélekhez simuló tanítás által a falu képét, életét, helyzetét, multját és kialakulását, láthatta, hogy egyrészt hálás anyag ez, másrészt pedig nemzetnevelési feladat, olyan kötelesség, melynek teljesítésével a korszerű nemzetnevelés kérdését egy évszázaddal visszük előbbre s tudatosítjuk azt a kultúrát, amely most pusztulóban van s amelyet bámul, csodál Európa...

* * *

Azt mondhatná valaki: fantazmagória ez. Utópisztikus újítás, fecsegés: megvalósíthatatlan. Pedig, aki próbálkozott már ezen a téren, az látja, hogy igenis fokozott mértékben szükség van ma az előbb vázolt dolgok tanítására annál is inkább, mert nagyon hálásak és hozzájárulnak a *faluszeretet* kialakulásához. Nem szállok vitába senkivel, idézem a nagy távlatokban dolgozó és gondolkozó *Makkai Sándort*, aki a következőket írja grandiózus könyvében: „*A néprajz az új iskolai tantervben is szerepel, mint egyes tantárgyak járuléka és színezője. Mi a magunk részéről külön tantárgyként óhajtjuk beiktatni tantervünkbe s mivel egyik legfontosabb ismeretkörnek tartjuk, mind az elemi, mind a középfokú iskolában a lehető legtöbb időt óhajtjuk biztosítani számára. A tanulást ki kell egészíteni és életteljessé kell tenni a gyakorlatban való tanulmányozással, a népi élet és viszonyok valóságos megtekintésével... A magyar iskola nemzetformáló munkája el sem képzelhető a néprajz széleskörű és mélyreható tanítása nélkül s hogy ez a rendkívül vonzó, érdeklő, öntevékenységre serkentő tárgykör a magyar önismeretnek az a szilárd alapja lesz, melyre természetesen épül fel a nemzeti műveltség sajátos világa.*“¹

Valaki azt az ellenvetést tehetné, hogy az elemi iskolában nem szociológiát, szociográfiát tanítunk, hanem elemi ismereteket, olyan kultúrjavakat közlünk, amelyeket a *Tanterv* előír. Kérdem: az Antarktisz megismerése vagy a nitrogéngyár-

¹ Makkai Sándor: Tudománnyal és fegyverrel.

tás jobban mélyíti-e a gyermeki lélektartalmat, mint a falu sajátosságainak, életkörülményeinek, multjának és jelen helyzetének megismerése? Melyik fontosabb: Amerika hegy- és vízrajzának tudása vagy saját környezetünk, életvalóságunk minden ízében és eresztékében való szeretete és ismerete? Mi emeli jobban az iskola színvonalát: az-e, ha a gyermekek vers módjára darálják el India városait és földrajzi fekvését vagy helyzetünk, kultúránk, hagyományunk, multunk átélése?...

* * *

Az ujjászületés lázában ég az egész ország. A fiatalság és talán minden gondolkodó magyar új ideológiára esküszik, a politika az örök, erős és szilárd nemzettömb konturjait vázolja a magyar jövőendő egére, a kultúránk megszabadulva eddigi téves tájékozódásaiból újból a nép felé hajlik, az erő és ujjászületés bázisa felé s onnan merit indítást és célokat. *A mélyebb és magyarabb nemzetnevelés kérdése az egész pedagógustársadalom lelkét gyötri.* Nemzeti életre és életszolgálatra csak úgy lehet nevelni, ha a gyermekek korán megismerik koncentrikus haladás útján a nemzet multját a falu multján keresztül, megismerik annak értékeit, erőit és összefüggéseit. A faluszeretetre-nevelés, a falu iránti ragaszkodás érzelmének elmélyítése ezen az úton lehetséges és eredményes. A falut és nemzetet úgy szereti meg a gyermek, ha felmutatjuk annak értékeit és jellemét. A faluszeretet fogalma magába zárja a hazaszeretet fogalmát is. Mert az a gyermek, aki megismerte faluját és annak értékeit, megszereti a környezetét s a falu- és környezetszeretetéből kicsillan a legmélyebb és legtisztább hazaszeretet...

Tard (Borsod vm.)

Rózsa József.